

Osallistava sosiaaliturva

Miltä keskustelu ja suunnitelmat osallistavasta sosiaaliturvasta näyttävät 1990-luvun esitysten ja sosiaalioikeuden näkökulmasta?

Pentti Arajärvi

12.5.2014

Osallistava - vastikkeellinen

- **Hallitus** päätti rakennepoliittisessa ohjelmassaan syksyllä 2013 kehittää työkäisten osallistavaa sosiaaliturvaa.
- Osallistavan sosiaaliturvan **tavoite** on ehkäistä työkykyisten työttömien syrjäytymistä, kannustaa osallistumiseen ja samalla lisätä sosiaaliturvan yleistä hyväksyntää yhteiskunnassa.
- **Työryhmä** katsoo, että osallistava sosiaaliturva koostuisi nykyistä laajemmasta **kirjosta erilaisia aktiivitoimia**, joita toteuttaisivat kunnat, järjestöt ja seurakunnat.
- Työttömät asiakkaat otettaisiin mukaan toiminnan suunnitteluun. Esimerkkejä aktiivitoimista ovat **julkisen sektorin avustavat tehtävät, työpajatoiminta, työtoiminta ja päivätoiminta**. Toimilla ei korvattaisi työ- ja virkasuhteista työtä.
- Työttömien (ja toimeentulotuen saajien) kannalta näyttää **vastikkeellisuuden lisäämiseltä** varsinkin, jos osallistavista toimista kieltäytymisestä seuraa karenssi

Syrjäytyminen, useita samanaikaisia tekijöitä

- o pienet tulot
- o epävakaata työura
- o pitkäaikaistyöttömyys
- o ongelmia lapsuusperheessä
- o alhainen koulutustaso
- o heikko terveys
- o puutteelliset asumisolot
- o vammaisuus
- o maahanmuutto, etninen alkuperä, syrjintä

Hyväksyttävyys

Oikeudenmukaisuuden kokemus

- yksilöllisesti
- yhteiskunnallisesti (käsitys yhteiskunnan velvollisuuksista, moraaliperusteet, syyperusteisuus)
- elintaso (vähimmäisetuudet) ja tulonjako

Rahoituksen oikeudenmukaisuus

- sosiaalivakuutusperusteinen (osallisuus)
- veroperusteinen (yhteinen vastuu)

PL 19.1 §, välttämätön toimeentulo

- **Toimeentulon** osalta toimeentulotukilaki kattaa normaalitilanteet
- Sosiaalihuoltolain 40 a §:n mukaan **kiireellisissä tapauksissa** viipymätön tarpeen arviointi
- **Ongelma 1**: muut perusmenot tai tarveharkintainen toimeentulotuki osana välttämätöntä toimeentuloa
- **Ongelma 2**: lastensuojelusyistä johtuva toimeentulon tarve. Tuen tasolla ei yhteyttä toimeentulotukilakiin

PL 19.2 §, perustoimeentulon turva eräissä elämäntilanteissa, arviointiperusteita

- Yhteiskunnan **taloudelliset voimavarat** otettava huomioon (pitkällä aikavälillä)
- Tason **ylitettävä välttämätön toimeentulo** (noin toimeentulotuki)
- Turvaa voidaan arvioida siten, että henkilö saa **useampia etuuksia**
- Turva voi olla **tarveharkintaista**
- Perusoikeudet **yksilöllisiä**, kuitenkin on **perhekohtaisia** etuuksia tai **perhekohtaista** tarveharkintaa (toimeentulotuki, kansaneläke, lasten kotihoidon tuki)
- Turvaan voi sisältyä **kannustavia** elementtejä
- Etuudet voivat olla **verotettavia**
- Turva voi olla **vastikkeellista**

Perustoimeentulon turvan tason määrittelyn näkökohtia

- yhteiskunnan **taloudelliset voimavarat** otettava huomioon (pitkällä aikavälillä)
- turva voi olla **tarveharkintaista**
- turva voi koostua **useammasta etuudesta**
- turvaan voi sisältyä **kannustavia elementtejä**
- etuudet voivat olla **verotettavia**
- turva voi olla **vastikkeellista**

VASTIKKEELLISUUS

- o ei saa uhata ainakaan perusoikeuksien turvaamaa oikeutta saada etuutta tai palveluja
- o tulee olla yhteys siihen etuuteen tai palveluun, johon vastikkeellisuus on kytketty
- o ei saa johtaa etuuden tai palvelun menettämiseen viranomaisesta johtuvasta syystä
- o voidaan vaatia vain samanaikaisesti itse etuuden tai palvelun kanssa
- o ei saa muodostua etuuden tai palvelun rajoittamisen tai epäämisen keinoksi järjestelmää uhkaavalla tavalla (esim. PL 18 §)
- o soveltamisen kysymyksenä: yksilölle asetetun vastikevaatimuksen tulee olla kohtuullinen ja hänelle soveltuva

Kannustavuuden näkökohtia

- Tärkeintä, että luo edellytyksiä työllistyä tai muutoin **päästä pois** sosiaalietuuksia koskevasta riippuvuudesta
- Ei saa houkutella **epätarkoituksenmukaiseen käyttäytymiseen** omalta tai yhteiskunnan kannalta
- **Yhteensovituksen** ongelmat
- **Kannustinloukut** (käänteisesti, pyritään osallisuuteen, vaikka pitäisi pyrkiä pois etuudelta)
- **Palvelut** vaihtoehtona
- Eri etuuksien **johdonmukaisuus**
- Vaikutukset **etuuden kesto**

Osallistavan sosiaaliturvan arviointia

- **Osallistava?** Karenssiperusteinen etuus ehkä osallistaa, kannustinperusteinen etuus tarjoaa mahdollisuuden, mutta tuottavatko ne
 - **kohteelle (käyttäjälle)** syrjäytymisen ehkäisyä, kannustusta osallistumiseen ja lisää sosiaaliturvan hyväksyntää
 - **yleisesti** syrjäytymisen ehkäisyä, kannustusta osallistumiseen ja lisää sosiaaliturvan hyväksyntää
- **Sosiaaliturva?** Pitäisikö **palvelut** ottaa mukaan suuremmin, nyt vain toimenpiteinä eikä aina niinäkään (julkisen sektorin avustavat toimet). Entä etuudet vailla vastikkeellisuutta tai osallistavuutta

Mitä tarvitaan

- **Kysyntävetoista** työvoimapolitiikka
- Työhallinnon ja kuntoutuksen toimenpiteitä, kunnan palveluja
- **Kannustavat** toimenpiteet
- Riittävät **voimavarat**

Jokaisella on vastuu(ta) itsestään ja on ensisijainen itsensä ja perheensä elättäjä

Kukaan ei ole aina avuton ja jokainen on joskus avuton

Toimintakyvyltään rajoittuneen henkilön oikeuksia ei tule sitoa hänen omaan toimintaansa